

Prof. dr hab. Wanda Dróżka
Instytut Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Elżbiety Joanny Litwin–Sondej, pt. *„Znaczenie uniwersytetów dla dzieci. Studium innowacji edukacyjnej”*, napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Rafała Godonia, prof. ucz., Warszawa (Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny) 2023, s. 197, bibliografia

Tematem przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej jest problematyka uniwersytetów dla dzieci w aspekcie ich znaczenia dla innowacyjnej praktyki w edukacji. Praca obejmuje rozważania teoretyczne oraz analizę bogatego materiału badawczego, uzyskanego dzięki zastosowaniu metody studium przypadku oraz badań w działaniu.

Należy już na wstępie podkreślić, że podjęty w dysertacji problem naukowy ma wysoką wartość poznawczą oraz praktyczną. W znacznej mierze recenzowana rozprawa doktorska stanowi również *novum* tak w zakresie tematyki, jak też z uwagi na oryginalność podejścia metodologicznego.

Podjęta w rozprawie doktorskiej problematyka badawcza stanowi interesujące i ważne pole dociekań naukowych, tym bardziej, że przedmiotem badań jest zjawisko stosunkowo młode. Uniwersytety dziecięce, dzieci, czy jak autorka nazwała dla dzieci w polskiej przestrzeni edukacyjnej zaistniały właściwie dopiero w ostatnich latach.

Jak czytamy we wstępie rozprawy:” *Obecnie (...) uczelnie wyższe włączyły się wielowymiarowo w proces rozwijania dziecięcych pasji, ukazując studiowanie nie tylko jako naukę lecz jako inspirującą drogę do zgłębiania własnych pasji.*”(s. 9). Autorka podkreśla, że uniwersytety poprzez stworzenie dzieciom możliwości doświadczania bycia studentem, musiały szerzej otworzyć się na rozumienie procesów rozwoju dziecka, a także na szukanie innowacyjnych rozwiązań w praktyce pedagogicznej.

W ten sposób uczelnie wyższe weszły niejako na drogę innowacji edukacyjnej; stały się rodzajem tej innowacji, w ramach której odbywa się zarówno nauczanie i włączanie dzieci w procesy badawcze w różnych dziedzinach uniwersyteckich, jak i jednoczesna refleksyjna i krytyczna obserwacja owych aktywności poprzez badanie w działaniu.

Na tej postawie Autorka słusznie zauważa, że idea i praktyka dziecięcych uniwersytetów w znakomity sposób poszerza pole pedagogiki, której refleksja naukowa i praktyczna staje się

nieodzownie obecna w każdej innej dziedzinie nauki, podejmującej się edukacji dzieci na uniwersytecie.

Łączenie nauczania i badania w działaniu w praktyce uniwersytetów dla dzieci stały się inspiracją dla autorki w jej wyborze tematu niniejszej dysertacji. Ważnym kontekstem są tu ponadto wieloletnie doświadczenia Autorki w pracy z dziećmi, co w odniesieniu do problematyki badań jakościowych, w szczególności badań w działaniu, ma istotne znaczenie. Kwestie uniwersytetów dla dzieci stanowią już pewien obszar badawczy w naukach społecznych, w tym w pedagogice oraz w szerzej pojętej nauce o edukacji. Niemniej jednak prace naukowe na ten temat dotyczą z reguły, jak zauważa Autorka, zagadnień szczegółowych lub analiz zajęć z konkretnej dziedziny np. matematyki czy ekonomii na danym uniwersytecie.

Doktorantka dokonała przeglądu obszernej listy publikacji książkowych i artykułów tak autorów polskich, jak i prac zagranicznych. Na kanwie tej wiedzy przedstawiła w dysertacji własne podejście do problemu postrzegania uniwersytetu dla dzieci jako innowacji edukacyjnej z wykorzystaniem metody action research. Uczyniła to z pozycji zaangażowanej i aktywnej uczestniczki w pracach różnych innowacji edukacyjnych, w szczególności Polskiej Akademii Dzieci na Uniwersytecie Warszawskim, Akademii Sztuki Myślenia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Innowacje te poddała badaniom typu studium przypadku, a w ich obrębie niejako, w celu ukazania znaczenia rozwiązań, zastosowała metodę badań w działaniu.

Recenzowana rozprawa posiada prawidłową strukturę; jest opracowaniem spójnym i logicznym. Składa się ze wstępu i trzech części: teoretycznej, metodologicznej i badawczej, w ramach których wyodrębniono poszczególne merytoryczne rozdziały. Zwraca uwagę dobrze dobrana, przemyślana i umiejętnie wykorzystana w analizach literatura, co zobrazowane jest w końcowej bibliografii. Świadczy o dobrej, teoretyczno-metodologicznej znajomości przez Doktorantkę przedmiotu badań, zastosowania teorii w praktyce badawczej, jak również o jej dobrych umiejętnościach prowadzenia badań i interpretacji ich wyników, co razem stanowi wyraz i zarazem potwierdzenie jej kwalifikacji naukowych.

We wstępie Autorka dokonuje wprowadzenia w obszar badawczy, jaki podjęła, dobrze zarysowuje problem główny na tle innych badań oraz uzasadnia dobór metod badawczych.

Część pierwsza, zatytułowana „*Pojęcia-historia-przekształcenia*” – obejmuje dwa rozdziały. W pierwszym zatytułowanym: „*Uniwersytet - rozwój, rola i znaczenia*”, poddano analizie obszerną literaturę naukową w celu wyjaśnienia etymologii pojęcia uniwersytetu i uniwersytetu dziecięcego, jak również ukazano zmiany, jakim podlegały uniwersytety na przestrzeni epok (od elitarności do masowości) oraz w ostatnich latach XXI wieku (wpływ

neoliberalizmu, uniwersytet przedsiębiorczy). Ukazano ponadto współczesne wyzwania, jakie stają dziś i w przyszłości przed uczelniami wyższymi.

W rozdziale drugim tej części pt. „*Historia uniwersytetów dla dzieci*”, przedstawione zostały polskie korzenie uniwersytetów dla dzieci, które sięgają dokonań Marii Skłodowskiej - Curie oraz jej metody pedagogicznej stosowanej w jej dziele, jakim była Spółdzielnia Marii Skłodowskiej – Curie. Następnie opisano modele uniwersytetów dla dzieci za granicą, późniejszą ich historię oraz współczesne przemiany tej idei i jej realizacji w praktyce.

Część druga, zatytułowana „*Badania w działaniu: w stronę praktyki edukacyjnej*” stanowi w istocie część metodologiczną rozprawy i obejmuje trzy kolejne rozdziały trzeci, czwarty i piąty. Trzeci rozdział pt. *Uniwersytety dla dzieci a action research – dobór metody badań*” zawiera rozważania na temat specyfiki *action research* oraz zastosowania tej metody w przeprowadzonych badaniach. Doktorantka odwołuje się do podejścia Kurta Lewina, zgodnie z którym tworzenie praktyki wymaga stałego procesu świadomego i społecznego planowania, obserwowania, działania, prowadzenia refleksji i ewaluacji, co ostatecznie prowadzi ku modyfikacji. (s. 64) Kategorie te Doktorantka wykorzystała w prezentacji studiów przypadków.

Należy pozytywnie ocenić dobór metod badawczych, jak również wyjątkową trafność w ukazaniu istoty i znaczenia badań w działaniu, jako rodzaju „edukacyjnej interwencji” w procesie budowania innowacyjnej praktyki edukacyjnej. Na podstawie adekwatnej polskiej i obcojęzycznej literatury Doktorantka dostrzega główne konteksty tych badań: interpretatywna konwencja metodologiczna, podejście jakościowe, orientacja na perspektywę uczestników, studia przypadków użyteczne dla praktyków, rozwój teorii *action research*.

Ważnym aspektem metodologicznym w dysertacji jest powiązanie podejścia pedagogicznego (innowacji dydaktycznych) z podejściem antropologicznym (antropologię w działaniu, człowiek jako podmiot i zarazem obiekt zmian, które dokonują się na drodze aktywności i doświadczeń). W ten sposób wypełnia się jakby strategia *action research*, jako badań prowadzących poprzez refleksyjne doskonalenie metodologii do podnoszenia jakości praktyki edukacyjnej(s.63).

Doktorantka objęła badaniami dwie innowacyjne inicjatywy edukacyjne uniwersytetu dla dzieci, mianowicie Polską Akademię Dzieci na Uniwersytecie Warszawskim i Akademię Sztuki Myślenia utworzoną na Wydziale Pedagogicznym UW. Wyniki tych badań zostały zaprezentowane w kolejnych rozdziałach pracy.

I tak, w rozdziale czwartym, zatytułowanym: „*Studium przypadku „Polskiej Akademii Dzieci na Uniwersytecie Warszawskim*””, kolejno omówiono genezę powstania PAD, misję, kwestie organizacyjno-prawne, obszary działania na Uniwersytecie Warszawskim.

Szczegółowo opisane są badania w działaniu prowadzone w kolejnych latach tego długoterminowego projektu, według określonych modeli badawczych Bogacz – Wojtanowskiej i jej siedmiu cykli postępowania. (s. 65) .

Tu nasuwa się uwaga dotycząca całości, mianowicie Autorka nie podaje imion w cytowaniach, choć przyjęło się, że cytowanie pierwsze danej pozycji zawiera imię i nazwisko.

Poważniejsza w swej wymowie jest uwaga druga, mianowicie dosyć niejasne wydają się te fragmenty części metodologicznej, w której Doktorantka omawia owe cykle, fazy, kategorie, ? postępowania w badaniach w działaniu w obrębie dwóch studiów przypadków. (s. 65-66; 133). Na stronie 122 Doktorantka pisze, że prowadziła badania z zastosowaniem metod pedagogicznych oraz antropologii zaangażowanej ?

Gęstość opisu i natłok szczegółów potęguję wrażenie przytłoczenia danymi. Proponuję w razie ewentualnej publikacji pracy, rozluźnić opis, wprowadzić więcej podrozdziałów? I częściej stosować akapity, itd.

W kolejnym rozdziale piątym, zatytułowanym: *”Studium przypadku „Akademii Sztuki Myślenia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego”*, dokonano opisu działalności Akademii Sztuki Myślenia, jako projektu edukacyjnego autorstwa prof. Rafała Godonia, wpisującego się w ideę uniwersytetu dla dzieci. Kolejno dokonano charakterystyki organizacji od strony prawnej oraz obszarów działania. Następnie zdefiniowano problemy lub potrzeby działania, opisano badania i ich wyniki, zaprezentowano plan wdrożeniowy, wyniki wdrożenia oraz ich ocenę.

W trzeciej części rozprawy pt. *”Ujęcie krytyczne - wyzwania”*, Doktorantka koncentruje się na perspektywie antropologicznej i wykorzystuje metafory występujące w życiu codziennym: mody, domu towarowego, widowiska, zabawy, dziecka zarządzanego. Podejmuje kwestie dydaktycznej i wychowawczej funkcji uniwersytetów dla dzieci w nowych, zmieniających się realiach społeczno-kulturowych i cywilizacyjnych.

W Zakończeniu zatytułowanym: *”Rewolucyjne znaczenie uniwersytetów dla dzieci. Wokół przemian i wartości”*, Doktorantka dąży do uchwycenia znaczenia uniwersytetów, jako rewolucyjnej, jak określa, innowacji edukacyjnej. W konkluzji pisze, że z obserwacji uniwersytetów dla dzieci, z praktyki badań w działaniu, które przeprowadziła wynika, że na kształt tych uniwersytetów mają wpływ nie tylko uczelnie, ale i same dzieci. Uczestniczą one w sposób aktywny w nadawaniu znaczenia swym uniwersytetom. Spostrzeżenie to wyznacza, zdaniem Autorki dalszą drogę badań, tym razem także nad rozumieniem roli dziecka w edukacji wyższej, a nie zaś tylko wpływu uniwersytetu.

Uogólniając, należy zauważyć, że Doktorantka postawiła w swej rozprawie doktorskiej ważne pytanie o znaczenie uniwersytetu dla dzieci jako rodzaju innowacji edukacyjnej w szerszym wymiarze, nie tylko związanym z nauczaniem, lecz również z kształtowaniem postaw dzieci wobec własnego rozwoju i uczenia się przez całe życie. W swych badaniach, poprzez zastosowanie kombinacji dwóch metod, studium przypadku i badań w działaniu, Doktorantka dowiodła, że instytucja uniwersytetów dla dzieci stanowi przestrzeń innowacji edukacyjnych oraz spełnia pokładane w niej oczekiwania.

Uniwersytety dla dzieci mają/mogą mieć istotne znaczenie dla rozwoju tak innowacji edukacyjnych, jak również przyczyniają się do odnowienia i ożywienia niejako roli i misji uniwersytetów wobec współczesnych wyzwań.

Konkludując, należy stwierdzić, że dysertacja doktorska Pani Mgr Joanny Litwin-Sondej stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego. Doktorantka w swej rozprawie wykazała dobrą znajomość wiedzy teoretycznej i metodologicznej oraz dobre opanowanie umiejętności naukowo-badawczych. Dysertacja spełnia kryteria rozpraw doktorskich zawarte w art. 13.1. Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14. marca 2003 roku. Wniosuję, pomimo paru uwag krytycznych, o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Doktorantki Pani Mgr Joanny Litwin - Sondej do publicznej obrony jej pracy.

Wanda Drózka

Kielce, 11. 09. 2023.